

EGYED ILDIKÓ – ZSIBÓK ZSUZSANNA

A kohéziós politika irányváltásai a hét szűk és hét bő esztendőben

*The transition of Cohesion Policy in seven lean
and seven good years*

•
SZERZŐK:

EGYED ILDIKÓ, tudományos munkatárs, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete Dunántúli Tudományos Osztály, 7621 Pécs, Papnövelde utca 22., egyed.ildiko@krtk.hu, ORCID: 0000-0002-8711-6270

ZSIBÓK ZSUZSANNA, tudományos főmunkatárs, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete Dunántúli Tudományos Osztály, 7621 Pécs, Papnövelde utca 22., zsibok.zsuzsanna@krtk.hu, ORCID: 0000-0001-9383-1134

JEL-kód: O20, R19, R58

Kulcsszavak: kohéziós politika • Európai Unió • területi felzárkózás
• gazdasági válságok

Absztrakt: A tanulmány az Európai Unió kohéziós politikájának irányváltásait vizsgálja az elmúlt másfél évtizedben, amikor válságok és nyugodtabb periódusok alakították Európa legjelentősebb beruházási programjának a prioritásait. Faragó László munkássága gazdag hivatkozási alapot nyújt e téma áttekintésére és néhány aktuális trendforduló értékelésére. Írásunk elsőként felvázolja, hogy a pénzügyi-gazdasági válság milyen változásokat hozott a kohéziós politikába, majd megnézi, hogy milyen fejlődési irányok körvonalazódnak a 2020-as évek új kihívásai nyomán.

AUTHORS:

ILDIKÓ EGYED, *research fellow, Centre for Regional and Economic Studies Institute for Economic Studies, 22 Papnövelde utca, H-7621 Pécs, Hungary, egyed.ildiko@krtk.hu, ORCID: 0000-0002-8711-6270*

ZSUZSANNA ZSIBÓK, *senior research fellow, Centre for Regional and Economic Studies Institute for Economic Studies, 22 Papnövelde utca, H-7621 Pécs, Hungary, zsibok.zsuzsanna@krtk.hu, ORCID: 0000-0001-9383-1134*

JEL-code: O20, R19, R58

Keywords: *cohesion Policy • European Union • territorial catching-up • economic crises*

Abstract: *Our study examines the changing direction of European Union Cohesion Policy over the past decade and a half, as crises and calmer periods have shaped the priorities of Europe's most important investment programme. The work of László Faragó provides a rich reference for reviewing this topic and assessing some of the current trend reversals. Our paper examines the changes that the financial and economic crisis has brought to Cohesion Policy and looks at the emerging trends in the light of the new challenges of the 2020s.*

BEVEZETÉS

Tanulmányunk az Európai Unió kohéziós politikájának irányváltásait vizsgálja az elmúlt másfél évtizedben, amikor válságok és nyugodtabb periódusok alakították Európa egyik legjelentősebb programjának prioritásait. Az EU eddigi hat fejlesztési ciklusa közül a negyedik, 2007–2013-as egy viszonylag csendesebb növekedési periódus után jórészt a pénzügyi-gazdasági válságból való kilábalás jegyében zajlott, így ezt kissé általánosítva tekinthetjük hét szűk esztendőnek (Győri, 2021). A 2014–2020-as programozási időszakban egy stabil, de lassabb növekedési időszak következett, amely során az EU magországi a potenciális szintnek megfelelően, a keleti tagállamok pedig annál gyorsabban növekedtek. Ezt a viszonylag konszolidált időszakot hirtelen megszakította a koronavírus-válság, amely viszont már egy új fejlesztési ciklus kezdetével esik egybe, régi és új kihívásokkal.

A 2000-es évektől kezdődő időszakban Európának meg kell küzdenie világgazdasági pozíciójának hanyatlásával, és a gazdasági válság után az európai politikák határozottan egy versenyképesség-orientált irányba fordultak. Faragó (2006) az elsők közt hívta fel a figyelmet arra, hogy a gazdasági fejlődés motorjainak tekintett nagyvárosokra, policentrikus régiókra alapozott területpolitikák a régiók szerepvesztését vetítik előre, szoros összefüggésben az európai Urban Agenda megjelenésével és a várospolitikák europaizációjával (Rauhut – Humer, 2021). Faragó László munkássága gazdag hivatkozási alapot nyújt e téma áttekintésére és néhány aktuális trendforduló értékelésére. Közvetlen kollégákként sok al-

kalmunk nyílt megismerni Faragó László gondolatait a területi tervezés, a területpolitika lehetséges irányait illetően. Javaslatai eljutnak a szakpolitika szintjére is, így őt a legnagyobb hatású hazai regionalisták között említhetjük.

„Kétségtelen, hogy minden tagállam közös érdeke az unió világgpiaci pozíciójának megőrzése, versenyképességének javítása, de ez több úton érhető el. A már ma is fejlettebb centrumterületek további gazdaságélénkítése gyors eredménnyel kecsegtethet, de ez esetben tovább nőnének a területi különbségek, amelyeknek hosszabb távú „költségei”, negatív externáliái eliminálhatják a rövid távú eredményeket”. (Faragó, 2016a, 18–19.) E megállapítás ma is aktuális, sőt, értelmezhető nemcsak az EU-n belüli – országok közötti –, hanem a tagállamokon belüli centrum-periféria viszonyokra is. Ugyanakkor Faragó (2010) az EU keleti bővítése kapcsán kiemeli, hogy a fejlett magterületek a redisztribúciót a gyakorlatban olyan esetekben alkalmazzák, amikor a centrum további növekedése érdekében fejlesztésekre van szükség a perifériákon. A közgazdasági és regionális tudományi szakirodalom már alaposan körüljárta azt a problémát, hogy az EU keleti bővítése után a területi felzárkózás jórészt csak nemzetgazdasági szinten ment végbe, miközben az országokon belüli egyenlőtlenségek nem csökkentek, akár nőttek is (Farole et al., 2018; Monfort, 2020), ami a keleti tagállamokban erősen jellemző főváros-vidék kettősségnek tudható be. Sőt, az unió belüli konvergenciájának már csak a keleti bővítés tudott új lendületet adni, de a 2008-as válság után ez is megtorpant a mediterrán tagállamok nehézségei, az unió válságkezelés hibái miatt (Györi, 2021). A kohéziós támogatások pozitív hatásainak elmaradása a válságot követő időszakban egyfelől a policentrikus régiók és a nagyvárosok, másfelől a vidéki leszakadó térségek közötti kapcsolatok gyengülésével magyarázható (Rauhut – Humer, 2020). A kohéziós politika sikerességének a kérdése átgűrűzik a közös európai projekt iránti elkötelezettség gyengülésébe, illetve az euroszkepticizmus fokozódásába is (Rodríguez-Pose, Dijkstra, 2021; De Vivo–Rinaldi, 2022). E tendenciák mindenképpen felvetik a tanulságok levonásának és az új irányok keresésének szükségességét.

A KOHÉZIÓS POLITIKA IRÁNYVÁLTÁSA A PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI VÁLSÁG NYOMÁN

A globális pénzügyi-gazdasági válság begyűrűzése idején az EU már elindult egy neoliberális átalakulás felé (Faragó – Varró, 2016), majd a válság okozta jelentős és tartós versenyképesség-vesztés ráerősített erre az irányra. A 2007–2013-as programozási ciklus kohéziós politikájának céljai a megújult lisszaboni stratégia prioritásait követték, és a várt eredményeit egy világgazdasági versenyben való előrelépés szemszögéből értelmezték. Mindez felidézti a versenyképesség versus kohézió klasszikus vitáját (Mancha-Navarro – Garrido-Yserte, 2008), amelyet a regionális tudomány már meghaladottnak vél, mivel az összefüggést nem lehetne átváltásként kezelni (Evenhuis et al., 2021), ugyanakkor a szakpolitikai diskurzusban még erősen jelen van (Capello – Cerisola, 2020). Az unió szintű regionális fejlesztési politika elvileg nincs ellentmondásban a versenyképesség és a növekedés unió szintű előmozdításának a céljával, ugyanis a kevésbé fejlett és szerkezetváltáson keresztülmenő régiók növekedési potenciáljának kiaknázása alapozhatja meg az egész európai gazdaság gyorsabb növekedését (Kengyel, 2020a). Ugyanezt a lehetséges forgatókönyvet fogalmazta meg Fara-

gó (2016a), ugyanakkor rámutat, hogy a 2010-es évek kohéziós politikája – a felzárkóztatási cél deklarált fenntartása ellenére – inkább szolgálja az unió általános politikai céljait, az azt meghatározó országok érdekeit, mint közvetlenül a regionális szakpolitikát, ami lassíthatja a kevésbé fejlett országok és régiók felzárkóztatását. Az unió által preferált endogén adottságokra épülő, innovációorientált stratégiát elsősorban a centrumtérsegek és a nemzetközi nagyvállalatok képesek megvalósítani, Közép- és Kelet-Európában az uniós szabad piac által kínált új lehetőséggel leginkább csak a már amúgy is fejlettebb fővárosi térségek tudtak élni, így az országokon belüli regionális különbségek nőnek (Faragó, 2016a, 7.). A „régión Európája” elképzelés egyre inkább elhalványult, hiszen a gazdasági válságból való kilábalás időszakában a versenyképesség visszanyerésében elsősorban a metropolisztérsegek szerepe értékelődött fel.¹ E helyzetet tetézi, hogy a tagállamok által készített partnerségi megállapodások és operatív programok célrendszere, a stratégiai irányok meghatározása nem a tagállamok sajátosságainak, a nemzeti állami intézmények, a szakmai és civil szervezetek prioritásainak megfelelően készült, hanem felülről kapott adottság. Faragó László szakmai diskurzusokban rengeteg alkalommal hangsúlyozta, hogy „A tagállamokban nem stratégiai tervezés folyik, hanem az EU céljai által vezérelt forrásorientált tervezés, azaz a potenciálisan lehívható közösségi forrásokra készülnek a tervek” (Faragó, 2016a, 9.). A területi kohézió és az európai integráció ugyanakkor szorosan összefüggő kérdések, viszont az EU gazdasági és geopolitikai pozícióját hosszútávon veszélyeztető többsebességes Európa (Faragó – Varró, 2016) létét egyre inkább tényként kell elismerni (Halmai, 2019).

Már a 2007–2013-as ciklus idején elindult az a folyamat, hogy a szolidaritáson alapuló redistribúcióra épült regionális politikát felváltotta a „növekedés és a munkahelyteremtés elősegítése minden régióban”, vagyis a gyakorlatban a regionális támogatásokat kiterjesztették a fejlettebb régiókra és országokra is,² így kevesebb pénz marad a „kevesbé fejlettek” felzárkóztatására. A 2014–2020-as fejlesztési ciklusra vonatkozó közösségi stratégiai keretet az előzőhöz hasonlóan az Európa 2020 stratégia³ prioritásai és céljai alá rendelték, ugyanakkor Faragó (2016a) kiemelte, hogy ezek már nem tartalmaznak explicit területi kohéziós célokat. Sőt, a közös európai fejlesztéspolitika egyre inkább nemcsak a szubnacionális régiók sajátos fejlesztési igényeire nincs tekintettel, de a nemzetállamokat is általános, területileg vak politikai és gazdaságpolitikai elvárásokkal szembesíti (Faragó, 2016a, 14.).

A KOHÉZIÓS POLITIKA ÚTKERESÉSE A 2020-AS ÉVEK ÚJ KIHÍVÁSAINAK TÜKRÉBEN

A koronavírus-válság és a 2022-ben kezdődő geopolitikai válság jelentősen visszavetette az európai országok gazdasági növekedését, ami a közös politikák szintjén válaszokat követel. Az Európai Bizottság létrehozta a kohéziós politika jövőjével foglalkozó magasszintű szakértőkből álló csoportot (Group of High Level Specialists on the Future of Cohesion Policy, HLG). A csoport szakértői szerint (HLG, 2023) az EU előtt álló kihívások közül a legfontosabbak a klímasemlegességre való átállás, a digitalizáció és az innováció, valamint a versenyképes európai gazdaság megszilárdítása. Álláspontjuk szerint a kohéziós politikának egyszerre kell szolgálnia a régiók közötti konvergenciát és az EU sokrétű szakpolitikai célja-

it, noha ezek egymáshoz viszonyított súlyáról még nincs kialakult álláspont. Az viszont már most is világos, hogy a kohéziós politika többről szól, mint pusztán a tagállamok és régiók fejlettségi különbségeinek a kezelése, és a területi, gazdasági és társadalmi különbségeket sokkal mélyebben, sokrétűbben közelíti meg (erre példa az Igazságos Átmenet Alap). Szemléletük szerint a kohéziós politika “minden régió szakpolitikája”, illetve az EU egészének a fejlődését kell előmozdítani, emellett továbbra is érvényesnek tekintik azt a megközelítést, hogy “Senkit sem hagyunk hátra”. Storper (2023) utalva a “helyérzékeny” fejlesztéspolitika javaslatára (Iammarino et al., 2019; Egri, 2023) hangsúlyozza, hogy a területi fejlődésből ideális esetben minden régió ki tudja venni a részét úgy, hogy közben a régiókon belüli interszónális egyenlőtlenségek nem növekednek. Arra azonban a regionális tudomány még nem adott választ, hogy mekkora régiók közötti egyenlőtlenség tekinthető elfogadhatónak (Faragó, 2016b).

Az évek során felerősödött az a tendencia, hogy az EU közös költségvetését meghatározóan a tagországok közvetlen befizetéseiből finanszírozzák, a hagyományos saját források aránya csupán kb. 16%, így a közös költségvetés egésze kapcsán a nettó egyenleg alakulása vált meghatározó szemponttá a tagállamok számára, aminek következtében a nettó befizetők töreksenek arra, hogy a források⁴ ne növekedjenek (Kengyel, 2020a). A Brexit tovább fokozta ezt a helyzetet. A koronavírus-válságra reagálva az EU keresi a saját források bővítésének módját, és ilyennek tekinthetjük a közös hitelfelvételt is (NGEU, lásd Győri, 2021).

A növekedési kihívások egy speciális fajtáját írja le a jól ismert közepes jövedelem csapdája (lásd Győrffy, 2022). A 8. kohéziós jelentés (Dijkstra, 2022) ezt a fogalmat általánosítja regionális fejlődési csapdaként, és rámutat arra, hogy növekedési kihívásokkal nemcsak a közepes fejlettségű térségek küzdhetnek. Noha ez a fajta csapda különösen veszélyezteti az átmeneti régiókat, a nagyon alacsony és az átlag feletti fejlettségű régiókban is előfordul. A kohéziós jelentés ezért kiemeli, hogy olyan szakpolitikai beavatkozásokra van szükség, amelyek túlmennek a legszegényebb régiókon, és valamennyi fejlődési csapdába esett régió számára segítséget nyújtanak gazdaságuk dinamizálásához. Ez egy újabb jele annak, hogy a kohéziós célú támogatásokat kiterjesztés a már eleve fejlettebb régiók felé.

Kengyel (2020b) beszámolója szerint az EU területi kihívásaiban egyre nagyobb figyelmet kapnak a tagállamokon belüli nagyvárosi és vidéki térségek fejlettségi különbségei (sőt, a nagyvárosi térségekben belüli, körzetek közötti különbségek is), ami szintúgy eltérítheti a kohéziós politika területi orientáltságát.

ÚJ KOHÉZIÓS POLITIKAI BENCHMARKOK: GDP-TŐL AZ ÉLETMINŐSÉG, A JÓLÉT ÉS A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ

A “GDP-n túl”-szemlélet természetesen nem újkeletű kezdeményezés, de mind a mai napig nem tudott eléggé manifesztálódni a kohéziós politikai gyakorlatban. Az újabb kutatások rámutatnak arra, hogy ha helyi szinten a GDP és a tágabb értelemben vett jólét túlzottan elválnak egymástól, az megágyazhat az euroszeptícizmusnak (Leeuwen et al., 2021).

A HLG szakmai anyagai kiemelik, hogy a kohéziós politika céljainak teljesülését nem lehet csupán mennyiségi indikátorokkal értékelni, hanem minőségi indikátorokat is alkalmazni kell (növekedés *versus* fejlődés). Ilyen kísérleteknek tekinthetjük a humán fejlettség

indexén (HDI) túl a DG REGIO által kidolgozott társadalmi haladás indexét (Social Progress Index, EU SPI) (De Vivo – Rinaldi, 2022; Pilati – Hunter, 2020). A legfrissebb, legátfogóbb szakanyag e tekintetben Böhme et al. (2023), ami aköré épül, hogy a kohéziós politikáról való gondolkodásban meg kell jelennie a jólétnek/életminőségnek, a fenntartható fejlődés céljainak (SDG-k) és a rezilienciának. Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, alapvető követelmény, hogy a mutatók rendszeres adatfelvételek útján, regionális bontásban hozzáférhetőek legyenek. Várhatóan az SPI esetében ez meg fog valósulni, és indultak kezdeményezések (JRC, ESPON) az SDG-k regionális monitorozására is. A kompozit indexeken túl a jólét olyan aspektusait is értékelni kívánják, mint az általános érdekű szolgáltatásokhoz (SGI-k) való hozzáférés, a környezetvédelem, a kormányzás, az egészség, a lakhatás, az élettel való elégedettség, az anyagi jólét, az állampolgárok biztonsága és a közbiztonság, valamint a társadalmi befogadás. Ezen indikátorok súlya, szerepe és köre még nem tisztázódott. A reziliencia arra utal, hogy a kohézióknak hosszú távú szemléletet és stabilitást kell tükröznie, amely ellenáll a rövid távú zavaroknak. Böhme et al. (2023) felveti egy regionális reziliencia index kidolgozásának igényét is, de részleteket nem közöl.

A DIGITÁLIS ÉS ZÖLD ÁTÁLLÁS A KOHÉZIÓS POLITIKÁBAN

A megújított lisszaboni stratégia K+F és innovációs céljai mellé a 2020-as évek kohéziós politikájában a digitalizáció és a zöld átállás kerültek mint a növekedés és fejlődés hajtóerői, felértékelve az iparpolitika szerepét a karbonsemlegességhez szükséges keretfeltételek biztosításában⁵ (Tagliapietra – Veugelers, 2020; EB, 2018, 2023). Az EU új növekedési stratégiájának alapidokumentumai az Európai Zöld Megállapodás, amelynek tervezése már 2019 végén megkezdődött,⁶ illetve a Digitális Európa program,⁷ amelynek rendelete 2021-ben jött létre, a 2021–2027-es többéves pénzügyi kerethez illeszkedve (MFF). A koronavírus-válság felgyorsította a digitalizáció iránti igényt, a 2020-as évek elején betörő energiaválság pedig ráerősített a CO₂-kibocsátás csökkentése irányába tett erőfeszítésekre. E két fő prioritás nemcsak az MFF-ben maradt meg, hanem a Helyreállítási és Ellenállóképeség-növelési Eszköz (Recovery and Resilience Facility, RRF) keretében is kötelező, hogy a tagállamok e többletpénz jelentős részét is erre fordítsák: annak 672,5 milliárd eurójából a tagállamok 37%-ot kötelesek zöld, 20%-ot pedig digitális célra elkölteni (Györi, 2021).

A 2050-ig elérendő karbonsemleges Európa célja növekedési szempontokból ellentmondásos, noha a benne rejlő innovációs potenciál⁸ és önmagában véve a klímavédelmi cél helyénvalósága vitathatatlan. Egyrészt a szükséges többletberuházások, többletköltségek versenyhátrányt okoznak az EU számára, ha a világgazdaság többi jelentős szereplője nem követi ezt az irányt. Másrészt a zöld átállás forrásokat von el más beruházási prioritásoktól, aránytalan terheket ró a sérülékeny gazdasági szereplőkre, így növekedési áldozatokat, a már meglévő regionális egyenlőtlenségekre ráépül, „kétbességes zöld Európa” szcenárióját vetíti előre, és ennek kezelését szolgálja az Igazságos Átmenet Alap (Just Transition Fund).

Európa egyik fő vonzereje a jóléti modelljében rejlik, ezért a növekedés új forrásainak megtalálásakor az EU gazdasági és szociális modelljének fenntarthatósága, vagy akár fennmaradása a tét (Györi, 2021). Storper (2023) kifejti, hogy az európai szociális modell csak úgy tartható fenn, ha az unió képes növelni az egy főre jutó jövedelmet, amelynek feltétele a

magas innovációtartalmú, magas képzettséget igénylő, magas munkabéreket biztosító foglalkoztatás bővítése. Ennek megfelelően a kohéziós politikának a szociális beruházásokat is komolyan kell venni, tekintettel azok multiplikátor-hatására, így egyszerre fejleszthető a fizikai, a humán és a társadalmi tőke (Ballantyne et al., 2023).

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban az Európai Unió kohéziós politikájának irányváltásaira visszatekintve és a 2020-as évek új kihívásai nyomán körvonalazódó fejlődési irányokat értékelve megállapíthatjuk, hogy a Faragó László eddigi munkásságában felismert – nem feltétlenül kedvező – trendek nagyrészt tovább folytatódnak. Üdvözlendőnek tartjuk emellett azt az irányváltást, hogy a kohéziós politika túl kíván lépni a növekedés és foglalkoztatás GDP-központú céljain, és feléled a remény, hogy a társadalmi fejlődés kérdései át tudnak törni az akadémiai szférából a kohéziós politika tervezésébe, értékelésébe, gyakorlatába.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmányt megalapozó kutatás az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj és „A külföldi működőtőke mikro-, makrogazdasági és területi differenciáló hatásai a Visegrádi országokban – Az FDI-vezérelt gazdaságpolitikai modellek kihívásai” című, 135185. számú OTKA-projekt keretében, az NKFI Alap K_20 programjának támogatásával valósult meg.

JEGYZETEK

- 1 Lásd az Amszterdami Szerződést (2016), amely a várostérségekre alapozza az EU2020 növekedési céljainak teljesülését.
- 2 Faragó (2016a) erre az egyoldalúan értelmezett place-based szemléletben fogant kohéziós politika kifejezéssel utal, amelynek csaknem minden “hely” a címzettje.
- 3 A Bizottság Közleménye. Európa 2020. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája. COM(2010) 2020 végleges (2010. március 3.).
- 4 Az EU közös költségvetése által biztosított jövedelem-újraelosztás nem haladja meg a tagállamok bruttó nemzeti jövedelmének az 1%-át.
- 5 E keretfeltételek között említhető az egységes európai piac integrációja, a primer/szekunder nyersanyagok jól működő belső piaca, a kritikus nyersanyagok helyettesítése, a közbeszerzések stratégiai használata, az európai standardok és címkézési rendszer, a KKV-politika és a kulcstechnológiák (KET).
- 6 A European Green Deal, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
- 7 A Digitális Európa program, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/hu/activities/digital-programme>.

- 8 A zöld átállás gazdasági hatásai – a globálisnak feltételezett környezeti hatásokkal ellentétben – régióként eltérőek, elsősorban a régiók zöld potenciáljától, a zöld innovációhoz szükséges technológiai kapacitások fejlettségétől függnnek (Sbardella et al., 2022).

IRODALOMJEGYZÉK

- Ballantyne, Steven – Hemerijck, Anton – Mascioli, Lorenzo – Scalise, Gemma: *Taking Social Investment Seriously in EU Cohesion Policy*, 2023. Elérhető: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/how/future-cohesion-policy/Presentation_Hemerijck.pdf (Letöltés ideje: 2023.07.18.)
- Böhme, Kai – Hagemann, Kristi – Ivanov, Bozhidar – Marinović, Paola – Zillmer, Sabine: *Cohesion policy benchmarks beyond GDP to better reflect well-being standard of living*, European Committee of the Regions, Brussels, 2023. <https://doi.org/10.2863/38442>
- Capello, Roberta – Cerisola, Silvia: *Concentrated versus diffused growth assets: agglomeration economies and regional cohesion*, *Growth and Change*, 2020/4, 1440–1453. <https://doi.org/10.1111/grow.12419>
- EB: *A Clean Planet for all, A European long-term strategic vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy*, COM(2018), 2018, 773.
- EB: *A zöld megállapodáshoz kapcsolódó ipari terv: a nulla nettó kibocsátás kora*, COM(2023), 2023, 62 final.
- De Vivo, Paola – Rinaldi, Caterina: *Reacting to the 2008 crisis: Competitiveness performances of Southern Italy and CEE regions*, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2022/1, 117–139. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsab035>
- Dijkstra, Lewis (ed.): *Cohesion in Europe towards 2050 – Eighth report on economic, social and territorial cohesion*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. <https://doi.org/10.2776/624081>
- Egri Zoltán: *Mobilitás és perzisztencia a hazai települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban, 2012–2019*, *Területi Statisztika*, 2023/1, 3–24. <https://doi.org/10.15196/TS630101>
- Evenhuis, Emil – Lee, Neil – Martin, Ron – Tyler, Peter: *Rethinking the political economy of place: challenges of productivity and inclusion*, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2021/14, 3–24. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsaa043>
- Faragó, László: *A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása*, *Tér és Társadalom*, 2006/2, 83–102. <https://doi.org/10.17649/TET.20.2.1055>
- Faragó László: *Területi koncentráció és jelentőségükből vesztő perifériák*, in: Barta, Györgyi – Beluszky Pál – Földi Zsuzsa – Kovács Katalin (szerk.): *A területi kutatások csomópontjai*, Pécs, Magyarország: MTA Regionális Kutatások Központja, 2010, 432–453.
- Faragó László: *Az EU területi politikájának a változásai közép-kelet-európai nézőpontból*, *Tér és Társadalom*, 2016a/2, 3–22. <https://doi.org/10.17649/TET.30.2.2765>
- Faragó László: *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek*, *Tér és Társadalom*, 2016b/3, 118–123. <https://doi.org/10.17649/TET.30.3.2803>
- Faragó, László – Varró, Krisztina: *Shifts in EU cohesion policy and processes of peripheralization: A view from Central Eastern Europe*, *European Spatial Research and Policy*, 2016/1, 5–19. <https://doi.org/10.1515/esrp-2016-0001>
- Farole, Thomas – Goga, Soraya – Ionescu-Heroiu, Marcel: *Rethinking Lagging Regions*, *Using Cohesion Policy to Deliver on the Potential of Europe’s Regions*, *World Bank Report on the European Union*, Washington DC: World Bank, 2018.
- Group of High Level Specialists on the Future of Cohesion Policy [HLG]: *Issue paper 1. Cohesion Policy and the European Growth Model*, 2023. Elérhető: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/how/future-cohesion-policy/Issue-Paper1-eu-growth-model_final.pdf (Letöltés ideje: 2023.07.17.)

- Györffy, Dóra: *The middle-income trap in Central and Eastern Europe in the 2010s: institutions and divergent growth models*, Comparative European Politics, 2022/20, 90–113. <https://doi.org/10.1057/s41295-021-00264-3>
- Győri Enikő: *Válságból válságba, avagy mit tanult az Európai Unió a gazdasági krízisek kezelésére*, Európai Tükör, 2021/3, 103–145. <https://doi.org/10.32559/et.2021.3.5>
- Halmai Péter (szerk.): *Tagállami integrációs modellek, A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban*, Dialóg Campus, Budapest, 2019.
- Iammarino, Simona – Rodríguez-Pose, Andrés – Storper, Michael: *Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications*, Journal of Economic Geography, 2019/2, 273–298. <https://doi.org/10.1093/jeg/lby021>
- Kengyel Ákos (szerk.): *Európai uniós politikák* (digitális kiadás), Akadémiai Kiadó, Budapest, 2020a. https://mersz.hu/hivatkozas/m667eukp_0
- Kengyel Ákos: *Gondolatok az európai integráció fejlődésének következő időszakát meghatározó prioritásokról*, Europe’s Next Stage, A Centre for European Policy Studies 2020. évi Ideas Lab konferenciája, Közgazdaság Szemle, 2020b/4, 415–421. <https://doi.org/10.18414/2FKSZ.2020.4.415>
- Leeuwen, Eveline S. van – Halleck Vega, Solmaria – Hogenboom, Vera: (2021) *Does population decline lead to a “populist voting mark-up”?, A case study of the Netherlands*, Regional Science Policy & Practice, 2021/13, 279–301. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12361>
- Mancha-Navarro, Tomás – Garrido-Yserte, Rubén: *Regional policy in the European Union: The cohesion-competitiveness dilemma*, Regional Science Policy and Practice, 2008/1, 47–66. <https://doi.org/10.1111/j.1757-7802.2008.00005.x>
- Monfort, Philippe: *Convergence of EU regions redux: recent trends in regional disparities*, Publications Office of the EU, Luxembourg, 2020. <https://doi.org/10.2776/27556>
- Pilati, Marta – Hunter, Alison: *Research for REGI Committee – EU Lagging Regions: State of Play and Future Challenges*, Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, 2020.
- Rauhut, Daniel – Humer, Alois: *EU Cohesion Policy and spatial economic growth: trajectories in economic thought*, European Planning Studies, 2020/11, 2116–2133. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1709416>
- Rodríguez-Pose, Andrés – Dijkstra, Lewis: *Does Cohesion Policy reduce EU discontent and Euroscepticism?*, Regional Studies, 2021/2, 354–369. <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1826040>
- Sbardella, Angelica – Barbieri, Nicoló – Consoli, Davide, et al.: *The regional green potential of the European innovation system*, European Commission, 2022, JRC124696.
- Storper, Michael: *Development: A Conceptual Framework for Cohesion Policy*, 2023. Elérhető: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/how/future-cohesion-policy/Expert-paper-Storper_230123.pdf (Letöltés ideje: 2023.07.18.)
- Tagliapietra, Simone – Veugelers, Reinhilde: *Green Industrial Policy for Europe* (p. [i]–[iii]), Bruegel, 2020. Elérhető: <http://www.jstor.org/stable/resrep28602.1>

Találka a kertben, dekor-rajz, alkotó: Klein Ármin